

דברים של פרופ' ארנה בן-נפתלי בערב ההשקה לספר "דיני עונשין"

מאת יורם רבין ויניב ואקי

18 ינואר 2009

מכובדי,

אורחינו,

חברותי וחברי לסגל בית הספר, סטודנטיות וסטודנטים, יורם ויניב, חתני שמחה יקרים וכמדומני נרגשים – כיאה לחתנים,

ערב טוב לכולם,

ערב מחוות דעת לספר שזה לא כבר נולד, ערב כזה הוא חבר כבוד במועדון השמחות האקדמי;

מן אירוע "ברית-מילה" במובנה המילולי כמובן – ברית המחברת דרך המלים את הכותב, במקרה זה הכותבים, עם הנמענים.

משרת הדיקאן, כידוע כוללת בתוכה כל מיני תפקידים - מאתגרים יותר או פחות - מעניינים יותר או פחות - לפעמים מענים ולפעמים מהנים – הרבה מאוד חובות, ויסלח לי הופלד, הרבה פחות זכויות –

אבל הערב, אני מממשת לא רק זכות - כי אם זכות יתר - לפתוח את האירוע החוגג את ספרם של עו"ד יניב ואקי, סגן בכיר במחלקה הפלילית בפרקליטות מחוז מרכז ומרצה בדיני עונשין בבית הספר ושל ד"ר יורם רבין, יורם

שהמקום הזה הוא ביתו, יורם שהוא בעצם הבן הבכור של בית הספר, יורם שהתחיל כאן כסטודנט במחזור הראשון וכיום מכהן כסגן הדיקאן.

עכשיו, פתיחה של אירוע אינה כמובן עיקרו של האירוע - היא בבחינת תנועה של הזמנה להכנס אל האירוע - ויש בה בעצם משהו די דומה לכריכה של ספר: הכריכה - ה cover - איננה הספר, אבל היא מזמינה להיכנס אליו - ואני הולכת לדבר על הכריכה.

יורם ויניב בחרו להזמין את הקוראים לספרם דרך כריכה עליה מופיע ציור קלאסי של הרצח הראשון, רצח קין את הבל. זה אולי המקום לגלות שיורם התייעץ אתי באשר לציור על הכריכה, ובסופו של יום החליט לא לשעות לעצתי. וטוב שכך.

אני סברתי בשעתו שיהיה מעניין יותר להשתמש בציור אחר, פחות קלאסי, פחות מובן מאליו, פחות מובהק, יותר מרומז - והיום אני סוברת שטוב עשו הכותבים שהחליטו על הציור של רצח קין את הבל - וטוב עשו משום שסיפור הרצח הראשון הוא כ"כ לא מובן מאליו, וכ"כ מעניין, ורב רבדים ורמזי רמזים - שהחלטתי - כמחווה שלי לשיקול הדעת של יורם ויניב - וכמובן ובעיקר כמחווה לספר עצמו - להתמקד בכריכה שלו, כלומר לומר כמה מלים על הפאסיון של קין והבל וחזרתי וקראתי ב-16 הפסוקים הראשונים בפרק ד' לבראשית - בואו נקרא אותם רגע:

וְהָאָדָם, יָדַע אֶת-חַוָּה אִשְׁתּוֹ; וַתַּהַר, וַתֵּלֶד אֶת-קַיִן, וַתֹּאמֶר,
קָנִיתִי אִישׁ אֶת-יְהוָה. בַּ וַתִּסָּף לְלֶדֶת, אֶת-אָחִיו אֶת-הָבֶל;
וַיְהִי-הֶבֶל, רֹעֵה צֹאן, וְקַיִן, הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה. ג וַיְהִי, מִקֵּץ יָמִים;

וַיָּבֵא קִיּוֹן מִפְּרֵי הָאֲדָמָה, מִנְחָה--לַיהוָה. ז וְהִבֵּל הִבִּיא גַם-הוּא
מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ, וּמִחֻלְבָּהוֹן; וַיִּשַׁע יְהוָה, אֶל-הִבֵּל וְאֶל-מִנְחָתוֹ. ה
וְאֶל-קִיּוֹן וְאֶל-מִנְחָתוֹ, לֹא שָׁעָה; וַיִּחַר לְקִיּוֹן מְאֹד, וַיִּפְּלוּ
פָּנָיו. ו וַיֹּאמֶר יְהוָה, אֶל-קִיּוֹן: לָמָּה תָרַה לָּךְ, וְלָמָּה נָפְלוּ
פָּנֶיךָ. ז הֲלוֹא אָם-תִּיטִיב, שָׂאת, וְאָם לֹא תִיטִיב, לִפְתַּח
חֲטָאת רִבְזֶיךָ; וְאֵלֶיךָ, תִּשׁוּקְתוֹ, וְאַתָּה, תִּמְשָׁל-בּוֹ. ח וַיֹּאמֶר
קִיּוֹן, אֶל-הִבֵּל אָחִיו; וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה, וַיִּקָּם קִיּוֹן אֶל-הִבֵּל
אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ. ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-קִיּוֹן, אֵי הִבֵּל אָחִיךָ; וַיֹּאמֶר
לֹא יָדַעְתִּי, הַשֹּׁמֵר אָחִי אֲנֹכִי. י וַיֹּאמֶר, מָה עָשִׂיתָ; קוֹל דְּמֵי
אָחִיךָ, צֹעֲקִים אֵלַי מִן-הָאֲדָמָה. יא וְעַתָּה, אָרוּר אַתָּה, מִן-
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת-פִּיהָ, לְקַחַת אֶת-דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדֶךָ. יב
כִּי תַעֲבֹד אֶת-הָאֲדָמָה, לֹא תֹסֵף תַּת כַּחַה לָּךְ; נַע וְנָד, תַּהֲיֶה
בְּאֶרֶץ. יג וַיֹּאמֶר קִיּוֹן, אֶל-יְהוָה: גָּדוֹל עֲוֹנֵי, מִנְּשֵׂא. יד הֵן
גִּרְשָׁתָ אֶתִּי הַיּוֹם, מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, וּמִפְּנֵיךָ, אֶסְתֵּר; וְהֵייתִי
נַע וְנָד, בְּאֶרֶץ, וְהָיָה כָּל-מִצְאֵי, יַהֲרֹגֵנִי. טו וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה,
לִּכֹּן כָּל-הָרֶג קִיּוֹן, שְׂבָעְתִּים, יָקָם; וַיִּשָּׂם יְהוָה לְקִיּוֹן אוֹת, לְבִלְתִּי
הַכּוֹת-אֹתוֹ כָּל-מִצְאוֹ. טז וַיֵּצֵא קִיּוֹן, מִלִּפְנֵי יְהוָה; וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ-
נוֹד, קְדַמַּת-עֵדֶן

כשקראתי את הפסוקים האלה, נזכרתי שבילדותי קראתי את ספרו של ג'והן
סטיינבק, "קדמת עדן" – שכמו שכותרתו מעידה עליו באמת מרפרר לסיפור
קין והבל – ובספר הזה, אחת הדמויות, סיני בשם לי, ספק משרת וטבח ספק
פילוסוף, מספר למעביד שלו, סמואל המילטון, ולבנו אדם, שפעם קרא את 16
הפסוקים הראשונים של פרק ד' בבראשית, ושככל שהרבה לקרוא בסיפור, כך
העמיקה משמעותו בעיניו, אבל שפסוק אחד הטריד אותו - כשה' שואל את קין

למה נפלו פניו, הוא ממשיך ואומר, "הֲלוֹא אִם-תִּיטֵיב, שְׂאֵת, וְאִם לֹא תִיטֵיב, לִפְתַּח חַטָּאת רִבְעִי; וְאֵלֶיךָ, תְּשׁוּקָתוֹ, וְאַתָּה, תִּמְשַׁל-בּוֹ" – לי, כמובן קרא את הספר באנגלית, השווה תרגומים וגילה שבאחת הגרסאות הביטוי "ואתה תמשל בו" – מתורגם ל And thou shall rule over him – כלומר, כהבטחה שקין יתגבר על החטא – ואילו בגירסה אחרת התרגום הוא Do thou rule over him – כלומר כצו, וכמובן שצו הוא משהו שונה לגמרי מהבטחה: הצו שם דגש על צייתנות; ההבטחה על חסד ידוע מראש.

והואיל והוא לא ידע מה היא המילה המקורית, והואיל והוא סבר שהאיש שהצליח להוליד סיפור גדול כזה ידע בדיוק מה הוא רוצה לומר, הוא מחליט לברר - ויחד עם 4 חכמים סינים, שהצעיר שבהם היה בן 90, וששומרים על חדות שכלם ותאוות הדעת שלהם על ידי עישון 2 מקטרות אופיום מדי ערב, הם שוכרים רב, ומתחילים ללמוד עברית. ואחרי שנתיים, הם מרגישים מוכנים להגיע לטקסט וכשהם קוראים בו הם מבינים ש"אתה תמשל בו" בשפת המקור העברית אינו צו וגם אינו הבטחה – המלה העברית "תמשול" מורה **שיכול** האדם למשול – שיכולת הבחירה היא שלו – יכול למשול ויכול שלא למשול – כלומר שבעוד ששתי הגרסאות באנגלית הן דטרמיניסטיות, המקור העברי מותיר את חופש הבחירה לאדם – חופש בחירה שעומד לו גם כשהוא חלש, מזוהם ורוצח את אחיו. אז זו תובנה יפה אחת. ואולי לא בלתי רלוונטית.

מכל מקום, הואיל ולי אין בינתיים לא זמן ולא אופיום לחזד בו את שכלי בחקר המקרא – אני לא יכולה להציע לכם שפע תובנות יפות נוספות – אבל בכ"ז כשקראתי את הפסוקים האלה אתמול מחדש, עלה בי איזה בדל הרהור או תהייה שאתה הייתי מבקשת לסיים את דברי הפתיחה שלי.

והמחשבה נוגעת למשמעות של סירובו של אלוהים למנחה - "ואל קין ואל מנחתו לא שעה" - איזה עלבון יש בסירוב הזה, עלבון שמוליך לרצח - הסיפור הוא לא סיפור של קנאת אחים - אם כבר הוא סיפור אדיפלי של דחיה ע"י האב, במקרה זה, "האב הגדול" - האב שחווה מתאווה אליו דרך בנה כשהיא בוחרת לקרוא לבנה "קין" כי "קניתי איש את-יהוה"

והסירוב הזה הרי אינו רק למנחה הקונקרטית - כי קין מביא את מה שיש לו, את משלח ידו, את קניינו, שהוא גם שמו, שהוא ממילא זהותו - והסירוב הוא סירוב לכל אלה: אתה יכול להתאמץ ולתת אבל אני לא מחויבת לקבל - לא בכלל ולא ממך בפרט ואני גם לא מחויבת לתת נימוק לדחייה שלי את הנתינה שלך - ברצוני אקבל וברצוני לא - אבל אם אף אחד לא רוצה לקבל, איזו משמעות יש לנתינה? או לקיום?

בדחייה, יש דחייה של כל-כולו של קין, של מי שהוא רק בגלל שהוא מי שהוא, לא בגלל מה שהוא עשה. קין מנושל מקין, וקיומו הופך ברגע הדחיה להבל קיומי - זה ההבל שהוא ינסה לרצוח - ולשוא - את הבל אחיו הוא אכן רוצח, אך קין עצמו בולע או מכיל את הבל, והוא אכן לעולם לא ישוב להיות קין כשלעצמו, מחובר לאדמה - הוא ישרוד רק בדיאלקטיקה של הבל בתוך קין, בקניין שמוותר על הקניין, בתוך הפרדוקס הטמון בעצם הביטוי "ארץ נוד" - מקום שאינו מקום, אדמה - אבל של נוודים, שנמצאים בה רק על מנת לעזוב אותה, ארץ נוד שבקדמת עדן.

אבל מה יותר אנושי מזה? איזה כוח נדרש מכל אחת ואחד מאתנו להעיז ולתת מעצמנו, להציע מנחה, נוכח אפשרות הסירוב? אפשרות הסתר הפנים? איזה

אומץ! – שהרי לפתח חטאת רובץ – אם מה שיש לי יידחה, אני אאבד את עצמי
- אבל בלי מאמץ הנתינה לאחר, הרי נותר רק ההבל.

אז תודה לכם, יורם ויניב, על פרי עמלכם, על המנחה הנדיבה שהגשתם לנו
ותודה לכולכם.

פרופ' ארנה בן-נפתלי